

Marulićev jzik harvacki¹

Posljednji ovogodišnji uvodni članak posvećujemo ocu hrvatske književnosti Marku Maruliću i time dajemo prinos obilježavanju petstote obljetnice njegove smrti, koja se navršila 5. siječnja 2024. Tim je povodom Vlada Republike Hrvatske, na poticaj Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, 2024. godinu proglasila Godinom Marka Marulića.

O životu i djelu Marka Marulića

Marko Marulić rođen je u Splitu 18. kolovoza 1450. godine u plemićkoj i sudačkoj obitelji. Bio je prvorođeno od osmero djece Nikole Pečenića (Pecinića) de Marulis i Dobrice Alberti (Obirtić). Nema mnogo vjerodostojnih podataka o njegovu životu, ali zna se da je temeljno humanističko obrazovanje stekao u Splitu (pohađao je humanističku školu koju je vodio Tideo Acciarini), a vjeruje se da je školovanje nastavio u Italiji. Pretpostavlja se da je studirao u Padovi, vjerojatno pravne znanosti. Većinu života proveo je u Splitu. Bio je istaknuti građanin svojega grada te se, osim pisanjem, bavio i drugim za grad važnim poslovima: bio je sudac i izvršitelj oporuka, rješavao je imovinske probleme svojih sugrađana i upravljao obiteljskim posjedima. On se, dakle, poput ostalih splitskih plemića, osim obiteljskih bavio i javnim poslovima. Umro je 5. siječnja 1524. godine u Splitu. U rodnome je gradu i pokopan, u današnjoj crkvi sv. Frane na obali.

Marko Marulić bio je intelektualac europskih razmjera u punome smislu te riječi. Bio je iznimno načitan, a njegov je interes nadilazio zanimanje samo za književnost. U svojim je djelima sintetizirao dostignuća klasika, *Biblije* i kršćanskoga učenja te plodova književnojezične tradicije zemlje iz koje je potekao. Zagovarao je kršćanski moral, ali se kritički odnosio prema crkvenim dostojanstvenicima ako su to zaslužili. Unatoč usmjerenosti na pretežno vjerske teme i uzore pisao je i o suvremenim zbivanjima, posebice o turskim osvajanjima i potrebi jedinstva kršćana u borbi protiv Osmanlija. Crpeći znanje iz klasičnih djela i stvarajući vrhunska djela na latinskome jeziku, nije zanemario jezik rodne grude. Upravo poput Dantea, kojega je iznimno cijenio i s kojim ga se s pravom

¹ Rad je nastao u sklopu projekata *De imitatione Christi na trima stilizacijama hrvatskoga književnog jezika* i *Razvoj i primjena modela za normalizaciju grafije starih latiničnih tiskanih tekstova (MONOGRAF)*, koje financira Europska unija – NextGenerationEU. Iznneseni stavovi i mišljenja pripadaju samo autorici i ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

uspoređuje, Marulić se potvrđuje kao pisac na latinskome, hrvatskome i talijanskome jeziku, a da je vrstan znalac tih triju jezika, svjedoče i prijevodi s navedenih jezika. Književni opus pretežno mu je latinski. Donio mu je ugled za života čineći ga poznatim i cijenjenim piscem i izvan europskih granica. Poznato je da njegova djela nisu čitali samo književnici, prevoditelji, teolozi nego i sveti, duhovnici, političari, vladari (npr. Henrik VIII.). Od latinskih djela posebno se ističu *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* i *Evangelistarium*. *Davidias*, alegorijski ep u heksametrima na temu mita o Davidu koji ubija Golijata, iako pripremljen za tisak za Marulićeva života, objavljen je 1954. Potom slijede djela na hrvatskome jeziku, a samo su malobrojne potvrde njegova autorstva za tekstove na talijanskome jeziku (sačuvani talijanski opus sadržava oporuku, tri pisma i dva soneta).

Perifrazno ime Otac Hrvatske Književnosti Marko Marulić duguje prije svega epskomu spjehu *Judita* (dovršen 22. travnja 1501. godine). *Judita* je temelj hrvatske umjetničke, autorske književnosti, prvi ep na hrvatskome jeziku. Riječ je o biblijsko-vergilijevskome epu u šest pjevanja i 2126 dvostruko rimovanih dvanaesterca (koje bi prema nekim istraživačima, npr. prema Mirku Tomasoviću, preciznije bilo zvati četverostruko rimovani dvanaesterci jer je dvostruko rimovanim dvanaesticima dodano tzv. preneseno rimovanje, u kojemu se rima s kraja dvostih prenosila na krajeve sljedećega para polustihova). U podlozi je epa starozavjetna biblijska priča o betulijskoj udovici Juditi, koja je, ubivši asirskoga vojskovođu Holoferna, spasila svoj narod. Marulić je istodobno, imajući na umu aktualne okolnosti turskih osvajanja kršćanskih područja, želio poslati poruku da se osvajače može pobijediti osobnom hrabrošću i nadasve pouzdanjem u Božju pomoć. Kad su Turci 1463. osvojili Bosnu, a zatim i Hercegovinu 1482., Marulić je bio svjestan opasnosti koja prijete Dalmaciji i ostalim hrvatskim krajevima, pogotovo nakon teške tragedije hrvatske vojske na Krbavskome polju 1493. godine. Ta se svijest metaforički odrazila i u *Juditi*. Završavajući svoj ep, Marulić je predviđao njegovo prekretničko značenje:

*Trudna toga plova ovdj jidra kala
plavca moja nova. Bogu budi hvala...*

Juditom je Marulić pokazao svoje iznimno versifikacijsko umijeće i poznavanje izražajnih sposobnosti materinskoga jezika, ali i izgrađenost hrvatskoga jezika i njegovu spremnost da udovolji zahtjevima i mjerilima humanističkoga visokog stila. Ona je, izravno ili posredno, utjecala na kasniji razvoj hrvatske umjetničke poezije. Da su Marulićevi suvremenici uvidjeli vrijednost spjeva, vidi se po tome što je za pjesnikova života djelo triput objavljeno: prvo je izdanje (Venecija, 1521.) rađeno za Split, drugo (1522.) za Dubrovnik, treće (1523.) za Zadar. Ta su izdanja znamenita jer upućuju na jedinstvo starije hrvatske književnosti i na jedinstvo jezika kojim je ta književnost pisana. *Suzana* je po duhu i versifikacijskim obilježjima spjev sličan *Juditi*, ali znatno kraći (780 stihova). Od ostalih hrvatskih djela spomenimo antologijsku pjesmu *Molitva suprotiva Turkom* (koja je pisana dvostruko rimovanim dvanaesticem bez prijenosa rime), bogoljubne pjesme, pjesme nadahnute

Isusovim životom, njegovom mukom, smrću i uskrnućem, pjesme u slavu Djevice Marije te prozne tekstove *Poslanice Katarini Obirtiča* i *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*.

Iako je najpoznatije, *Judita* nije prvo djelo koje je Marulić napisao na hrvatskome jeziku. Za razliku od *Judite*, koju je Marulić izvorno spjevao na hrvatskome, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih* prijevodno je djelo dovršeno 20. lipnja 1500. godine. To je ujedno i najstariji poznati prijevod na hrvatski jezik popularnoga srednjovjekovnog djela *De imitatione Christi*. Prijevod je nama danas poznat iz dvaju prijepisa, u znanosti znanima kao *Zadarski* (ili *Zagrebački*) *rukopis* i *Londonski rukopis*. *Zadarski rukopis* prijepis je cjelovitoga teksta i sačuvan samo u (privatnim) digitalnim snimkama. *Londonski rukopis* nije potpun, sadržava prvu trećinu čitavoga teksta, a čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (R 4903).

Jezična obilježja

U ovome prilogu osnovna obilježja Marulićeva jezika prikazat ćemo na temelju analize *Judite* (= J) kao djela u stihovima i *Od naslidovan'ja Isukarstova* (= N) kao proznoga teksta.

Fonologija

odrazjata. Odradzjata očekivano je ikavski (npr. J: *lipost, mrižom, pridaj, svitlost, tirahu, vrića*; N: *lipost, svitlost, vrime*), s tek pokojim ekavizmom uobičajenim za srednjodalmatinsku čakavštinu 15. i 16. stoljeća. Postojanje ekavskoga odraza u Marulića iznimna je pojava. Riječ je o stalnim ekavizmima u južnočakavskim govorima, a neki su od njih i knjiške riječi, odnosno često su dio vjerskoga leksika i književnojezične tradicije te su kao takvi prisutni i u drugim spomenicima (npr. u *Bernardinovu lekcionaru* ili u *Šibenskoj molitvi*). U *Juditi* su katkad upotrijebljeni zbog rime (npr. *preverne – operne*). Ograničeni su na samo nekoliko korijenja, s tim da se neki od tih korijenja potvrđuju i u ikavskoj inačici. Potvrde J: *vernim si ti pokoj, neverniku tomu, verovat ću Boga, skut celova, s junake nesmerne, Svi sluge preverne, sve vernike*; pored *Boga virovati* ili *da u suknji pirni*^{svečani; svadbeni} // i *pameti virni*, u kojemu ikavski odraz odgovara i potrebama rime; potvrde N: *bolezni, celivaju, celov, izkoreniti, koren, okrepeni se, peti*^{pjevati} *petja*^{pjev, pjevanje, pjesma} *posesti, telesa, telesni, ukrepenit se, većaj, većan'je, vernik* (neki se korijeni potvrđuju i s ikavskom inačicom, odnosno samo su ekavski *čel(ov)-* i *korēn*).

odrzi poluglasa i nosnika. Odrzi poluglasa i nosnika (nazala) odgovaraju odrazima tih glasova u onodobnome čakavskom narječju, a dvojnosti tipa *jazikl/jezik, žajal/žeja*^{žed'} u obama tekstovima kod odraza nosnika *ɛ* tumačimo knjiškim utjecajem, odnosno pojavu likova *s e < ɛ* moguće je tumačiti utjecajem dubrovačke (petrarkističke) književnosti.

slogotvorni r. Slogotvorni *r* devokaliziran je, odnosno izgovara se s popratnim samoglasnikom (*ar*), što je grafijski predočeno (npr. *usdarſi/uzdarſi, paruo = uzdarſi, parvo*), dok je slogotvorni *l* prešao u *u* te se ne razlikuje od primarnoga *u* ili od *u < ɔ*. Da se *ar* u punoj ili reduciranoj vokalizaciji na čakavskome području izgovaralo već u Marulićevo

doba, dokazuje Josip Hamm u svojim istraživanjima. Pojavu sekvencije *ar* Milan Moguš tumači rezultatom diftongacije i svrstava je u red temeljnih čakavskih svojstava.

suglasnički sustav. Suglasnički sustav tipičan je čakavski sustav. Sadržava sve suglasnike općehrvatskoga suglasničkog sustava osim zvučnih *dž*, *đ* te ima odraz *j* < **d*' (npr. J: *Pitaše grajani*^{gradani}, *milo pobaja*^{pohada; pohadati, pohoditi}, *ka zapadu poji*^{pođi}, *saržba ga pobaja*, *rič poskita slaje*^{slade}, *tujih*^{tudih}, *žajal/žeja*; N: *naslajen, oslobojen, pobajati*). U opreci *zvučan/bezvučan* bez zvučnih parnjaka ostaju *c*, *ć*, *f*, *h*. U riječi *saržba*^{srdžba} jedina je potvrda tjesnačnika (frikativa) *ž* kao čakavske zamjene zvučnoga slivenika (afrikate) *dž*.

Morfologija

imenice. Na morfološkoj razini u kategoriji imenica potvrđuju se očekivani stari nastavci, npr. J: L jd. *u mom dvori, na nebi, ali se na polje biti, arvat*^{boriti se} *se na polje*; G mn. *starih poet, u ruke slug, tujih mist, Gospoda velika od gradov, vidiše žen*; D mn. *grajanom, popom, veziriom, ženam*; L mn. *molimo u suzah, u tolicih tugah, na nebesih*; I mn. *zajedno z grajani, s ljudmi, sa popi, s popovi, mišaše iskrami, s zrakami, roneći suzami, simi besidami*. Tako je i u *Naslidovan'ju*.

Imenice koje u množini gube *-in* potvrđuju se u nominativu množine i s nastavkom *-e*, po suglasničkoj sklonidbi, npr. J: *grajane ih tiraše* (pored *grajani ter pjahu*); *Jesu se bojali Židove*; N: *Znaju nebeski grajane, Židove došli bihu u Petaniju*. Nastavak *-e* u imenica koje u nominativu jednine muškoga roda završavaju na *-in* zabilježen je i u *Suzani*, a redovit je i u *Bernardinovu* i *Zadarskom lektionaru*. Inače, taj je nastavak danas sačuvan u toponimima poput Grižane, Jezerane, Pakoštane i dr.

U primjeru *popove* (J: *dojdoše popove i hvališe Juditu, Popove još zatim pleća sva odiše*) prisutan je stari nastavak *-ove* prema *u*-sklonidbi, a možemo ga smatrati posudbom iz morfološkoga sustava crkvenoslavenskoga jezika. U *Naslidovan'ju* se potvrđuje u primjerima *mužove* (*mužove sveti i svašeni*), *sinove* (*Govorahu nigda sinove izraelski Mojzesu, Zato se čti da Jošue i sinove izraelski biše prihinjani, jer će se svi zvati sinove Božji*) i također *popove* (*A sada mnozi su narejeni popove, Jer sami popove*). U *Juditi* je isti primjer potvrđen i s nastavkom *-ovi*: *popovi pojahu*.

Svakako je novija crta ustaljivanje nastavka *-u* u lokativu jednine imenica muškoga i srednjega roda (npr. J: *po svitu, u grobu, po prahu, padu u polju*; N: *po glasu, po svitu, u svakom mistu, u svakom vrimenu*) te nastavka *-e* (< *ę*, prema palatalnim osnovama) u akuzativu množine imenica muškoga i ženskoga roda (npr. J: *barune zva, zauja*^{zauzeti, oduzeti, oteći} *i grade, obujat*^{osvojiti} *daržave*; N: *biće, boge, kućnike, možjane, pute, zide, zvone, molitve, duše*). Zbog rime u *Juditi* je upotrijebljen i stariji nastavak *-i* (< *y*), npr. *Težak darće liti, boji se, govori: // Grād mi će pobiti vinograd i bori*), a taj se nastavak potvrđuje i u *Naslidovan'ju* (*da se nikako ne uzneseš u dari duhovne*).

zamjenice. U sklonidbi zamjenica u *Juditi* su, primjerice, sačuvani stari oblici, npr. G *naju*, D *nam, nami, vam*; I *s nami, s vami, s njimi*. U kategoriji osobnih zamjenica zamjetno je da se za *mi* u dativu pored *nam* potvrđuje i stari instrumentalni oblik *nami*

(npr. *Zato da ne strusi nami pomarmnjan'je*). Teško je reći je li u navedenom primjeru riječ o procesu međusobnoga ujednačavanja dativa i instrumentalnoga množine ili je uporaba instrumentalnoga oblika u dativu uvjetovana potrebama stiha, tj. brojem slogova u stihu. U genitivu je pored oblika *nas* potvrđen i oblik *naju*, što je stari genitiv dvojine čiju uporabu tumačimo potrebama rime: *Da imiju sminost stati protiv naju, // Ali našu hrabrost ni sile ne znaju?*). Osim staroga instrumentalnoga za treće lice množine *njimi* potvrđen je i novi oblik *njima*, koji se u primjerima *Svaki jih strah ima gledat ga u lica, // gdi marmnje meu njima ter obrazom nica; U veliku pečal, s plačnima očima // Ozija ustarhal staše meu njima* može objasniti potrebama rime, dok se takvo objašnjenje ne može primijeniti na primjer *Kad s njima uzbesiju, da riči jazika // moga se zabiju u sartce človika*. Stoga smatramo da je instrumentalnoga množine bio zahvaćen procesom primanja novih dvojninskih nastavaka, čija je uporaba katkad uvjetovana rimom.

Za uporabu oblika pokaznih zamjenica *ovi* (= ovaj; npr. *puk ovi, Da ovi li koji daje se oholosti, oni* (= onaj; npr. *kom karvaavec oni*), *ti* (= taj; npr. *Asirski baše ti glas kada slišiše*) moguće je pretpostaviti utjecaj dubrovačkoga govora i poezije, dok su *ov* (npr. *ov ugrabi, ov grad*), *saj* (npr. *Dokla je živila Judita na saj svit*) ili *ta* (npr. *tko je ta ki sobom more se obranit, grih je ta naudil*) stari oblici pokaznih zamjenica čakavskoga narječja. Za uporabu upitno-odnosne zamjenice *tko < kto* (npr. *Tko toko tup i tward, Tko će sad pomoći*) pretpostavlja se knjiški, dubrovački utjecaj jer čakavski sustav ima *ki*. Ti se oblici nalaze i u *Naslidovan'ju*.

pridjevi. U analizi pridjeva u *Naslidovan'ju* je uočljiva česta uporaba neodređenih pridjeva. Primjeri za m. i s. r.: *od človika bogoljubna, bogoljubnu redovniku, od rabote dobra redovnika, podložiti duhu dobru, po dobru glasu, u dobru miru, od slišan'ja huda, u tom kratku govoren'ju, u lipu govoren'ju, človika sveta i pravdena, milost Duba Sveta, u Duhu Svetu*. Zamjetna je općekačavska pojava sklanjanja stalne sintagme *Duh Sveti* po imeničkoj sklonidbi. Neodređeni se oblici pridjeva potvrđuju i u ženskome rodu, npr. D jd. *dobri volji tvojoj, dobri volji njegovoj*; L jd. *u mali arvanji, u tolici milosti, u utrobi materini, u velici svitlini*. U primjeru *dobri volji njegovoj* posvojna je zamjenica upotrijebljena s nastavkom *-oj*, a pridjev *dobar* u neodređenome obliku, što se može tumačiti sintaktičkim razlozima, odnosno slaganjem dvaju atributa uz istu imenicu. Zamjenica *njegov* u ž. r. jd. potvrđena je i u imeničkoj sklonidbi: *duši njegovi, njegovi milosti*.

glagoli. Iz opisa glagolskoga sustava izdvajamo prezent. U području prezentskih oblika Marulićev jezik uklapa se u razvojni tijek južnočakavskih govora na početku 16. stoljeća, odnosno u njemu su stari nastavci uglavnom zamijenjeni novima, ali su potvrđeni i stari, npr. u *Juditi* 1. l. jd. *-u > -o, -ju > -jo: stvoru, govoru (A sada da t' stvoru milost ku t' obitam^{obitati} obećati // i kako t' govoru da t' se ne izvitam^{izvitatati se 'izgovoriti se}), molju (Tebe umiljeno^{ponizno, skrušeno} Gospodine, molju, // pogledaj smiljeno^{milostivo} na našu nevolju.)*; pored *molim* (*Oloferna ne bran'ite mi, molim, // vlast njega nesmerna da pozna ča kolim.*). Dočetak *-t* u 3. l. jd., pod crkvenoslavenskim utjecajem, iznimno se potvrđuje, katkad zbog rime, npr. *Sva moć riči moje izreći ne umit // pobožje koko je, cić koga gardi svit*. U *Naslidovan'ju* u 1. licu jednine prevladava morfem *-m*, osobito u glagola koji završavaju na *-am*, npr. *hajam, slišam, spovidam, znam*. Od prezenta na *-am* iznimka je primjer *znaju*. Nastavak *-(j)u* u tekstu je zadržan manjim

brojem potvrda u glagola čije 1. lice prezenta danas završava na *-(j)em* i *-im*, npr. *daju, išču, činju, govoru, učinju*; pored: *dojdem, plaćem, ćutim, daržim, iščem, govorim, učinim*. Dočetak *-t* u 3. licu jednine i množine također je izniman (*ne uložiti se, radujut se sva iznutarnja moja*). Potvrđuje se starim tekstovima tipično miješanje vrsta, odnosno tvorba prezenta po drugoj vrsti. Tako se, primjerice, u *Naslidovan'ju* pojavljuje 2. lice jednine *pomagaš*, 3. lice jednine *maha*, 1. lice množine *dihamo*, 3. lice množine *utiskaju* i dr.

Za imperativ spomenimo da se zapovijed za 3. lice jednine izriče oblikom jednakim 2. licu jednine, npr. J: *svi usta rastvore, riše: „Tako budi!”*, *Bogu budi hvala*; N: *Tvoja volja budi moja, i moja volja vazda nasliduj tvoju i s tvojom budi u svem skladna*. Danas je takav način zadržan kao frazna struktura u *Očenašu* (*sveti se ime tvoje, dođi kraljevstvo tvoje*) ili u pozdravnim formulama (*Pomoz Bog!*). U *Naslidovan'ju* se potvrđuje i primjer s *neka + prezent* (npr. *a ini neka čini ča hoće*) te, analogno načinu izricanja imperativa 3. lica jednine oblikom jednakim 2. licu jednine, i primjer izricanja imperativa 3. lica množine oblikom jednakim 2. licu množine, npr. *Primuknite svi naučitelji, primuknite svaka stvoren'ja prid licem tvojim; ugodne ti budite pritači*.

Aktivni particip prezenta u *Naslidovan'ju* ima staru pridjevnu (npr. *blago biguče, od hoteća ispravljen'ja*) i priložnu funkciju (npr. *gledajući, govoreći*). Stari priložni oblik na *-el/-aje* (< *-el/-aję*) potvrđen je primjerom: *privartaje. Judita* ima takve oblike u stihu.

Sintaksa

od + genitiv. Na sintaktičkoj razini potvrđena je uporaba prijedložno-padežne sveze *od + genitiv* za izricanje posvojnosti i drugih značenja. Posebice se pojavljuje na mjestu besprijedložnoga genitiva i u slučajevima u kojima je moguća uporaba posvojnoga pridjeva (npr. J: *kralj od Babilonije i od Asirije, knez od grada*; N: *da darži put zakona od mista*) te u funkciji i na mjestu prijedložno-padežne sveze *o + lokativ* (npr. J: *u kih se uzdarži ištoria od svete Judite, jer istinu govori od naroda*; N: *a sada se ništar od njih ne govori, Da bi češće mislio od smarti tvoje ner od produžen'ja života tvoga*). Sveza *od + genitiv* u funkciji *o + lokativ* česta je u naslovima djela (usp. *De imitatione Christi – Od naslidovan'ja Isukarstova*) i poglavlja u kojima je, zapravo, elidiran predikat tipa *govori se* ili rečenica *poglavlje koje govori*, odnosno odglagolna imenica *govor* (npr. N: *Od nauka istine*). To je sintaktička prevedenica prema talijanskome jeziku (*di + imenica, zamjenica*), odnosno prema latinskome jeziku (*de + ablativ*), koja se pojavila u tekstovima prevedenima s talijanskoga i latinskoga jezika, a zatim se ustalila kao literarna odlika i u izvornim djelima sve do 19. st.; prisutna je i u govorima.

njegov/njega. Funkciju posvojne zamjenice *njegov* do 13. stoljeća imao je genitiv osobne zamjenice *on* te su otad oblici *njega* i novi *njegov* punopravno supostojali sve do polovice 18. stoljeća. Posvojna zamjenica *njezin* u hrvatskome se jeziku potvrđuje od prve polovice 18. stoljeća, dok se najranije pojave zamjenice *njihov* vežu uz drugu polovicu 15. stoljeća. Stoga su u funkciji izražavanja posvojnosti bili oblici osobnih zamjenica *ona* i *oni*: genitiv jednine ženskoga roda *nje* (za *njezin*) i genitiv množine muškoga roda *njih* (za *njihov*),

što je posljedica utjecaja latinskoga i crkvenoslavenskoga književnog jezika. O tome je posebice pisala Lana Hudeček. Primjeri *J*: *grob njega starijih* (= grob njegovih starijih), *Po njega smiljenje* (= njegovom milosti) pored: *njegov konac*, *hvala nje počita* (= njezina hvala počita; *počitati* 'častiti, spominjati'), *nje pronose dike* (= njezine pronose dike); *njih blago* (= njihovo blago), *gdi su njih mejaše* (*njih mejaše* = njihove granice); *N*: *Često nje spobajanje jest s človikom iznutarnjim, da iznutarnje nje vidinje, pri veličini nje, ako ga priložimo životu njih, u početak njih sveta obraćenja*. Općenito uzevši, sintaktička svojstva Marulićeva jezika sadržavaju svojstva čakavskoga narječja, hrvatske crkvenoslavenske baštine, elemente latinske sintakse proizišle iz izravnoga prevođenja te sintaktičke prevedenice prisutne u djelima starih čakavskih i dubrovačkih pisaca.

Leksik

Spomenimo također da razumijevanje Marulićeva teksta, kao i starih tekstova uopće, ne otežavaju samo tzv. neobične riječi nego i one riječi koje nam se čine poznate ili svakidašnje jer prepoznajemo njihov oblik. Međutim, njihovo značenje može biti drukčije od suvremenoga. Tako se, primjerice, sintagma *Stari zakon* (*N*: *I vele veće svital i utišen ner prija u Stari zakon, kada vrata nebeska stahu zatvorena, tada i veće tmast put biše viditi pokol toliko jih malo biše ki se hajahu iskati kraljestvo nebesko*; lat. ... *in Lege veteri...*) odnosi na *Stari zavjet*, dio *Biblije*, a bila je obična u starijoj hrvatskoj književnosti (npr. Kačić, Kanavelić, Kanižlić, Relković, bosanski franjevci, Della Bellin rječnik...).

Osvrnut ćemo se i na rečenicu iz *Naslidovanja*: *Kako poni život ki plodi tolike smarti i umore jest ljubljen i mnozih slaci?*, konkretno na sintagmu *smarti i umore*. Marulić je latinsku sintagmu *mors et pestis* (usp. ... *mortes et pestes...*) preveo riječima *smart i umor*, koje funkcioniraju kao kontakti sinonimi. Imenica *umor* (< *umoriti*), jednom upotrijebljena u *Naslidovanju*, može značiti 'smrtni čas, samrt, smrt', kao i latinska riječ *pestis*, čije je osnovno značenje 'kuga, smrtonosna bolest'. Značenje se zadržalo do naših dana (*biti na umoru*), posebice u književnome stilu. Narodni izričaj *Kuga te umorila* također dovodi u vezu riječ *kuga* sa značenjem 'smrt, umiranje, umor' jer je *kuga* bila bolest od koje se umiralo. Navedeni primjer pokazuje da je Marulić poznao semantičke nijanse ne samo hrvatskih nego i latinskih riječi, što mu je omogućilo njegovo svestrano humanističko obrazovanje.

Zaključak

Jezik promatranih Marulićevih djela čakavska je stilizacija književnoga jezika oko godine 1500., čija određena svojstva pokazuju uklopljenost u onodobna jezična kretanja, dok se neke jezične činjenice potvrđuju kao literarna odlika starije hrvatske književnosti. To je književni jezik koji vuče korijenje iz hrvatske književnojezične tradicije i koji krasi autorov vrstan jezični osjećaj.